

**РОЗДІЛ V. СОЦІОЛІНГВІСТИКА, ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА
ОНОМАСТИКА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Вікторія Андрущенко
(м. Бахмут)

**ОНОМАСТИКОН АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЕТИМОЛОГІЧНОМУ,
СЕМАНТИЧНОМУ ТА КОГНІТИВНОМУ АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Протягом останніх років дослідження особливостей функціонування власного імені набуває посиленої уваги. Вивчення власних імен, починаючи з часів античності до сьогодення, опиняється в руслі сучасних лінгвістичних напрямків, які досліджують мову як «дзеркало» національної культури. Модус функціонування власних імен, переважно антропонімів, полягає в ідентифікації об'єктів ономастичного континууму унікального для кожної людини у сукупності їхніх перцептивних, когнітивних та афективних характеристик, релевантних для індивідуального референта. Ці імена кваліфікуються як індивідуальні імена – ідентифікатори [3, с. 161].

Процес формування англійських прізвищ зумовлений багатою передісторією, що сформувалася на основі запозичень із різноманітних народів (кельтських, германських племен англів, саксів, фризів, ютів, скандинавів, франко-норманів) і формує фонд англійських прізвищ, які утворились у процесі становлення англійської мови. Тому кожне прізвище – це історія мови народу, що поширює наше уявлення про особливості еволюції та функціонування ономастикону народу Англії.

Заявлена стаття має на меті простеження особливостей розвитку англійських прізвищ як невід'ємної частини мовно-мовленнєвої системи англійської мови, а саме, встановлення семантичних, етимологічних та стилістичних характеристик англійських прізвищ як елементів англійського ономастикону. Досліджувана нами проблема вже неодноразово вивчалася й була висвітлена у працях відомих лінгвістів (А. В. Аксьонова «Семантика власного імені», С. М. Пак «Власне ім'я у лінгвокогнітивному висвітленні», О. Б. Шерешевська «Про значення власного імені» і под.).

Система сучасних англійських прізвищ складалася протягом багатьох століть та своїм корінням сягає у далеке минуле. Вона є тісно пов'язаною з історією країни, народу та з історією англійської мови. Вочевидь, більшість англійських прізвищ утворились від власних імен чи прізвищ людей. Відтак, однією з найскладніших проблем у дослідженні англійських прізвищ є встановлення достовірної етимології того чи того прізвища. Як правило, одне й те саме прізвище могло виникнути внаслідок різноманітних процесів, із зовсім різних джерел. Наприклад, прізвище *Legg / Legge* має відповідний перелік можливих джерел його походження:

- за місцем проживання його носія: *at a leg or neck of land*;
- з давньоскандинавського імені *Legg* (скорочено від *Legard*);
- від застарілої форми слова *Leigh / Ley*;
- з прізвиська прудкої людини (*to show a leg*) [4, с. 91];
- від професії торгівця панчохами та білизною (традиційно як засіб реклами на вивісках зображувалася нога);
- з вивіски паба – пивної, який часто відвідували торговці.

За етимологічними ознаками більшість англійських прізвищ може бути класифікована за чотирма типами прізвищ, що походили:

- від назви місця, звідки людина родом: *Norman, Moor, Hall, Chester*;
- від назви діяльності людини: *Taylor, Clark, Smith, Turner, Cooper*;
- з різноманітних прізвиськ на позначення фізичних, моральних характеристик людей: *Long, Little, Moody, Fox, Brown, Rich*;
- зі встановлення родинних зв'язків, відносин: *Johnson, Robertson, Watkins* [7, с. 183].

За семантичними ознаками сучасні англійські прізвища з огляду на етимологію можна розподілити за такими групами:

- відтопонімні;
- відантропонімні;
- описові [2, с. 10].

Відтопонімні прізвища – утворені від англійських, французьких топонімів: назв графівств, міст, деревень, зелених угідь, полей та інших мікротопонімів [1, с. 134]. Відтопонімні прізвища охоплюють приблизно 32% всіх власних прізвищ й поділяються на такі підгрупи прізвищ:

а) – ті, що походять із прізвиськ, які, у свою чергу, вказували на походження їхніх власників із відповідної місцевості, міста чи країни. Такими є прізвища *England, English*, які шотландці змінили на *Ingle, Ingelman, Irish, Wales, Welsh, Welshman, Wallace*;

– ті, що утворились від назв та країн Західної Європи: *Germain, France, Spain*;

– ті, що походили з назв графівств: *Shetland* ('hilt land'), *Yorkshire* ('place of Eburos');

б) – прізвища, що походять з прізвиськ, у яких знайшли своє відображення топографічно примітні пункти певної місцевості: *Brook, Hill, Cliff, Dale, Fell, Moore, Fields, Grover, Forest*. Людина, яка мешкала у безпосередній близькості від певного примітного об'єкта сільського ландшафту, отримувала подібні прізвиська (*at the ley* або *lee* > *Attelea* > *Attlee*; *Brock* (давньоанглійське *broc* – струмок; той, хто живе коло струмка).

Поширення є вживання прізвищ, які:

- відображають особливості рослинного світу: *Aspen, Beech, Birch, Holly, Shrub, Willows, Yew, Yewdale, Shaw, Ryecroft, Meadowcroft, Bancroft, Rowan*;

- походять від назв річок: *Tees, Cherwell, Teems, Calder, Becker*;
- вживаються на позначення предметів і явищ, пов'язаних із діяльністю людини: *Green* (від *village green* «деревенська лука»), *Ford, Bridgman*;
- походять із прізвиськ мешканців міста й мають у своїй основі назви примітних пунктів міста – вулиць, майданів: *Gateman, Street, Townsend* [6, с. 15].

Відантропонімні прізвища – утворені від власних імен та їхніх дериватів, а також від сполучень власних імен та їхніх дериватів із термінами спорідненості: син, дочка, брат, сестра, онук і т. д. У документах XI–XIV століть поряд із давньоанглійським терміном спорідненості *sunu* > середньоанглійським *son* – син зустрічається латинське *filius*, давньофранцузьке (*le*) *fiz, fitz* – син. Наприклад: *Rauf le fuiz William* (1299), *Henry Fitz William* (1300), *Arnald Williamssone* (1360) > *William, FitzWilliam, Williamson*.

Більшість відантропонімних прізвищ походять з індивідуального імені батька. Наприклад, ім'я *Richard* та його варіанти:

- *Richard(s), Richardson*;
- *Deeks, Dix(on), Dickson, Dickens, Dickenson, Dickins, Dickons*;
- *Digance, Hick(s), Higg, Higgins, Hitchcock, Dicklin, Diglin, Diggens, Digginson* [2, с. 165].

Як прізвища вживались і власні імена, які не зазнавали жодних змін: *Anthony, Allen*. Багато прізвищ виникло зі скорочених імен батьків (*David* – *Dawe, Dawson*; від *Anthony* – *Tonkin, Tonson, Tonnsen*; *Robert* – *Robson, Ropes, Dobbs, Dobson, Hobbes, Hobson, Hopps*).

с) назви професій та посад охоплюють близько 16% всіх найпоширеніших прізвищ в Англії – *Smith* «коваль» (більше 200 000 родин мають це прізвище). Етимологічний аналіз англійських професійно-посадових прізвищ дозволяє відтворити всю соціально-економічну структуру англійського суспільства XI–XV століть. Саме в цей період формувалась основа сучасної англійської прізвищної ономастики. В основному, ці прізвища походили з прізвиськ на позначення посади, професії, ремесла їхніх носіїв. Тут можна виокремити ряд підгруп:

1. Прізвища, утворені від назв посад.

У цій групі репрезентовані прізвища, які тяжіють до різних титулів, чинів та посад, носії яких у середньовічній Англії займались безпосереднім обслуговуванням короля, членів королівської родини, що вважалося привілеєю, якою було наділене лише певне середовище осіб, які високо стояли у суспільстві: *Stewart* або *Stuart* («королівський сенешаль»); *Wardrop, Barber, Spencer* («керівник»); *Page* («подавав рушники»); *Spooners*.

Прізвища, що відображали *соціальні характеристики людини*: *Knight, Squire, Gent, Sheriff, Justice, Corner, Judge, Burgess, Bailiff, Mayor, Cryer, Checker, Trumper, Clark*.

Серед англійських прізвищ немало тих, що належать до церковної ієрархії: *Palmer, Abbot, Bishop, Canon, Deacon, Dean, Priest, Parson* [4, с. 142].

2. Прізвища, пов'язані із сільськогосподарськими професіями:

– з основою на позначення *догляду за тваринами*: *Hurd, Hird, Heard* (від *herd* – пастух, чередник); *Coward* (*Cowherd*); *Swinnart* (*swine* – *herd*); *Hoggart, Porcher*;

– *Smith* («коваль») – одне з найпоширеніших в Англії та США прізвищ – первинно позначало «майстер у металевій справі». Це прізвище входить до складу таких складних прізвищ, як *Brownsmith, Blacksmith, Greensmith, Whitesmith, Redsmith, Goldsmith*, носії яких, відповідно, мали справу з міддю, залізом, свинцем, оловом та золотом [5, с. 17];

– ті, що мали закінчення – *wright*, відносили до професій людей, які працювали з деревом – *Cartwright, Wainwright, Boatwright, Wheelwright* [8, с. 11].

3. Прізвища, утворені від назв різноманітних ремесел, якими займалися люди: *Archer, Arrowsmith, Browman, Stringer, Fletcher, Plater, Lardener, Beller, Smoker*:

– прізвища, що виникли у зв'язку з появою виробництва й торгівлі сукном: *Woolen, Woolley, Packer, Sherman* (*shear-man*), *Walker, Fuller, Tucker, Seamer, Teazle, Comber, Webber, Tailor* [7, с. 282].

Описові англійські прізвища зазвичай походять із прізвиськ-епітетів, які утворюються від загальних назв, що не входять до топонімної чи антропонімної лексики: борода, цап, жайворонок, дятел, коваль, барон, сміливий, дикий та інші. Наприклад: *Aelfsige mid tham Berde* (1100–1130), *Alwine bierd* (1148) > *Beard*.

У складі прізвищ-епітетів за лексичним значенням вихідних форм можна виокремити декілька підгруп прізвищ, а саме на позначення:

– біологічних особливостей людини за її найбільш примітними фізичними, фізіологічними та духовними якостями: *Henry Bigge* (1177) – великий; *Thomas le Brade* (1212) – широкий; *Henry Brag* (1260) – хвалько; *Strong, High, Longman, Elder, Small, Armstrong, Cudlipp* («заяча губа»);

– кольору волосся людини: *Black, White, Grey* (*Grizzle, Grissel*); *White* (*Hoar, Whiteman, Blunt*); *Red* (*Reid, Reed, Read, Redman*);

– моральних, розумових здібностей людини: *Bad, Good, Wise, Gay, Joyce, Makepeace Friend*;

– умов життя їхніх носіїв: *Poore, Rich, Ragman* ('ragged man'), *Masterman*;

– схожості іменованих (за складом розуму, характеру, поведінкою) з тваринами, птахами, рибами, рослинами та іншими представниками навколишньої флори й фауни: *Bull, Calf, Poppy, Starling* [2, с. 52].

Дослідження етимологічних та семантичних особливостей становлення та розвитку системи англійських прізвищ дозволяє виокремити концептуальне поле, що й складає основу ономастики англійської мови загалом – це прізвища, що надавалися людині:

– за місцем проживання (за назвами міст та країн, графівств, річок, рослин);

– за особливостями соціальної характеристики людини – професії чи посади, чинів, титулів;

– за особливостями її фізичних, біологічних, розумових здібностей та якостей.

Отже, система англійських прізвищ пройшла довгий і тривалий процес свого формування та становлення, відбиваючи характерні економічні, соціальні, суспільні, моральні та психологічні чинники й особливості життя та розвитку англійського народу.

Література

1. Аксенова А.В. Семантика имени собственного. Языковые подсистемы: сб. науч. раб. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2002. 198 с.
2. Горбаневский М.В. В мире имен и названий. Москва: Наука, 1988. 192 с.
3. Пак С.М. Имя собственное в лингвокогнитивном освещении. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. Москва, 2004. № 1. С. 161–170.
4. Системы личных имен у народов мира: коллективная монография / [ред. колл.: Джарылгасинова Р.Ш., Крюков М.В., Никонов В.А., Решетов А.М.]. Москва: Наука, 1986. 383 с.
5. Стілов О. Семантична модифікація власних назв. *Українська мова*. Київ, 2005. № 2. С. 88–97.
6. Шерешевская Е.Б. О значении имени собственного: межвуз. сб. науч. трудов [Вопросы лексической и фразеологической семантики]. Ростов-на-Дону, 1980. С. 14–20.
7. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press, 1995. 598 с.
8. Rybakin A.I. *Dictionary of English Surnames, Russian Language*. Москва: Наука, 1986. 586 с.